

III. salgótarjáni országos rajzbiennálé

A lexikoncímzavak terjedelmük szerint tájékoztatnak sommásabban vagy részletezőbben a rajz technikáiról, funkcióiról, de a legrövidebb összegezésből sem hiányozhat, hogy anyaga többnyire papír, fő kifejező eszköze a vonal és – köznyelvi szóhasználatnál élve – egyedi alkotás. Egyszeri, a kéz nyomát megismételhetetlenül őrző volta lett végül a legszembeötlőbb ismérve, annál inkább, minél fontosabb szerepe lett a terjeszthető sokszorosított lapnak, a grafikának. A rajznak is változott és változik az anyaga, a technikája, egy-egy rajzkiállítás vagy -kiadvány tágabbra vagy szűkebbre vonhatja a határokat, amelyeken belül az adott alkalommal rajzok nyilvánosságát biztosítják. Az 1982-ben indult salgótarjáni országos rajzbiennálék előkészítése során sem volt teljesen egybehangzó, hogy a szervezők mit értenek – és várnak – rajzon, de a lényegi kritériumok természetesen változatlanok.

A művészettörténetben korántsem választható el mereven a rajz a vele határos vállfajoktól, műfajoktól. A festménnyel összefügg a hozzá készült tanulmányrajz, s a grafika lényegi alapja kezdetektől fogva a rajz. És minthogy a grafikusok egyúttal rajzművészek, a grafikai tárlatok, kiadványok magukban foglalják a rajzművészet eredményeinek a javát is. Mégis úgy látszik, grafikusok, festők számára is egyre fontosabb lett az önálló rajz. Nem annyira általános művészettörténeti, hanem konkrét kortársművészeti okok és összefüggések játszhattak közre abban, hogy megszületett

az annyira fontos salgótarjáni kezdeményezés. Az 1986 szeptemberében nyílt III. országos rajzbiennálé, illetve az eddigi három, talán még nem elég e program és folyamat teljes jelentőségének a felméréséhez, de már jelzik, hogy felismerésre várnak a rajz- és a többi képzőművészeti vállfaj újabb összefüggései, amelyek ugyan evidenciáknak látszanak, mégis igénylik a folyamatos – kétévenkénti – bizonyítást.

Egy alkotás esztétikai értéke nyilvánvalóan nem attól függ, hogy megjelenhet-e több száz példányban vagy csak egyetlenegy van belőle; az egyedi jelleg, az egyéni kéznyom nem fétiszálható. De ha a művész „csak” rajzol és lemond a sokszorosítás adta szakmai lehetőségekről, technikai ötletekről, másfajta önkontrollal, más-képpen éli át az alkotás minden fázisát. Legjobb grafikusaink rajzi igényessége, az eddigi három országos rajzbiennálén élvezett szereplése világosan mutatja többek között azt a tendenciát is, hogy a véletlennek, az esetleges effektusnak a magasztalása helyett mind fontosabb törekvés a véletlenszerűség kiküszöbölése, s a felszíni optikai-érzelmi effektusoknak föléje kerekedik a mesterség nemes eszközeinek átgondolt, fantáziagazdag alkalmazása. Ez pedig már korántsem csupán rajzművészeti jelenség, hanem annak a változó mesterség- és művészfelfogásnak a megnyilvánulása, amely úgy látszik, egyre inkább tért hódít a képzőművészetekben.

A rajz lehetőségeire, erejére gondolva, mindig olyan Leonardo-festmény

reprodukcója jut eszembe, amelyről azt hihetnők, hogy megoldott, befejezett képről készült, pedig a festménynek csak a rajzi alapozása van meg, magában foglalva – az érett reneszánsz kori műhelymunka szellemében – még a színértékekre utaló árnyalást is. Rajz nélkül nincs festészet, nincs grafika; rajzot alkot az a grafikus is, aki közvetlenül lemezre vés, habár munkája nem rajzként jelenik meg. De nem a lehetséges határesetek boncolgatása segít tájékozódni, különösen nem a rajz esetében, amely egyaránt lehet eszköz és cél, tanulmány és befejezett mű. A rajznak lehet festményfunkciója, s ez egyre gyakoribb, lehet illusztráció, nem feltétlenül irodalmi alkotásé, hanem élmények, gondolatok folyamatának képi rögzítése. Példa rá a III. biennálé két különkiállítása, az előző biennálé Csohány Kálmán-díjasának, *Lóránt János*nak a képei és nagydíjasának, *Banga Ferenc*nek az izgalmas illusztrációi.

A rajzban is, akár a festészetben, egyre kevésbé lehet stílusvonulatok szerint tájékozódni, inkább az egyéni stílusok adnak fogódzót. Megvan persze a már-már copyright-tá lett vagy így felfogott egyéni stílusok szűrítő veszélye, de a rajzművészet olyan kontrollra kényszeríti az alkotót, hogy talán könnyebb tovább mozdulnia. És nehezebb is, mert szembesülve a papírlappal és saját kezével, különös felelősségérzet hatja át minden mozdulását.

Talán ellentmondásosnak látszik, hogy a mai individualitást a maga szerteágazó változatosságában és árnyalatnyi rezdüléseiben közvetítő rajzművészet mindinkább arra indít, hogy a mesterség hitelének a növekedésén töprengjünk. Elképzelhető, hogy az elmúlt évtizedek szakmai káosza után szinte revelációként hat a művészet becsülete. Művészet és mesterség valamikor fogalmilag is összetartozott, a

nagy francia enciklopédia „*Arts et métiers*” címszava szerint egyenértékű a magas mesterségbeli szint és a művészetfogalom. S ez valamiképpen a művészettörténetre mindvégig érvényes igazság. A művészetfogalom változása módosította a mesterség értelmezését is, elvezetvén a közelmúlt olyan nullpontjáiig is, ahol a művészetfelfogás nyomán lett esetleges az eszköztár, a nyelvezet, a matéria. Az elmúlt fél században azonban – különböző vallfajok, műfajok újjászületése nyomán – azt is többször leszögezték. lelkesen és bizakodva, hogy a „mesterségek reneszánszának” vagyunk a tanúi. Ennek is mindig más és más volt a tartalma. A mainak talán az, hogy az individuális gesztus a művészet erejével is érvelve törekszik az érték, a művészeti-esztétikai érték teremtésére. De lehet ennek a ma sejtethető, talán fordulattá is váló változásnak egy speciális oka is: visszahatás, talán tiltakozás is a már-már sterilizáló technikai tökély ellen, szabadulni akarás a személyiségjegyeket szűrítő technikai manipulációtól. Korábban is feltűnt már hasonló tiltakozás, de ez a mostani talán tudatosabbnak, következetesebbnek látszik. És ez az a pont, ahol a rajzművészet, a végtelen lehetőséget kínáló papírlap végességével küzdve, feltehetően hatni fog a festészetre, a képközpontokra általában.

Ilyen összefüggésben látszik egyre fontosabbnak a salgótarjáni kezdeményezés, az eddigi három biennálé egymásutánja. Eddigi és jövőbeni történetüket alkotások gyűjtésével rögzíti a megyei múzeum. A résztvevő művészek, a kiállításra kiválasztott alkotások biztosítják, hogy ez a friss múzeumi gyűjtési profil a rajzművészet legújabb történetének összefoglalását nyújtja. A biennálék katalógusai a mai rajzművészet legfontosabb szakirodalmi dokumentumai.

A rajz becsülése és megbecsülése a művészet és a mesterség becsülése és megbecsülése. Ezt tudatosítja a salgótarjáni országos rajzbiennálé. Olyan időben vállalkozott e művészeti váll-

faj speciális nyilvánosságának megteremtésére, amikor várható, hogy a rajznak alakító szerepe lehet a mai képzőművészetben.

SÜMEGI GYÖRGY

Rajzhalmaz

A salgótarjáni (pár éve Mátraalmásra átköltözött) művésztelep és az 1982-ben elindított országos rajzbiennálé rajzok folyamatos teremtésére és megmutatására ad lehetőséget. Folyamatossá teszi a rajz kínálatból (részben grafikából) a helyi múzeumi gyűjtést. Elnagyolt számolással is biztonsággal föltehető: a Nógrádi Sándor Múzeum e két forrásból eddig több száz rajzzal gazdagodhatott.

Időbeli előzményekül idekiváncosnak: *Csobány Kálmán* rajz- és grafikai életműve, az ő kortársai (*Kondor Béla*, *Feledy Gyula* stb.) lapjai, s rajzművészetünk aranyfedezetéből a *Mihályfi Ernő* kollekcijával Salgótarjánba kerültek: *Barcsay*, *Czóbel*, *Derkovits*, *Egry*, *Ferenczy Béni*, *Gulácsy*, *Kernstok*, *Kmetty*, *Kondor*, *Medgyessy*, *Mednyánszky*, *Nagy István*, *Nemes Lampért József*, *Rippl-Rónai József*, *Scalay Lajos*, *Uitz Béla* stb. rajzai. Ha csak a főnti névsort és

a folyamatos rajzgyarapodásra megalkotott lehetőséget összekapcsoljuk, mindjárt nyilvánvalóvá válhat: Salgótarján (pontosabban a Nógrádi Sándor Múzeum) ma rendelkezik egy jelentékeny, magyar művészettörténeti fontosságú rajzgyűjteménnyel, amely múzeumi raktárak polcain alusza Csipkerózsika-álmát, vagyis nagyrészt elzárva tartják. Igaz ugyan az is, hogy a fényre, hőre igen érzékeny rajzok még a legjelentősebb rajzgyűjteményekben is rövidebb ideig állíthatók ki, de jogos talán a kérdés: Salgótarjánban meddig és miért tartható csak raktáron a magyar rajzművészet?

Mielőtt egyértelműen válaszolhatnék – nézzünk „rajzkörül”. Ha jól és pontosan vésődött emlékezetembe, akkor Magyarországon ma nincsenek állandó múzeumi tárlatokon, az utóbbi években megszáporodott múzeumi kép-